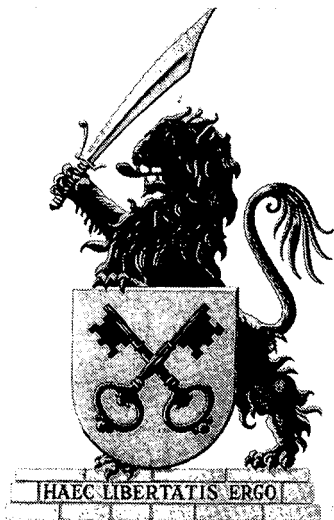

Bijna vijftig miljoen voor restauratie in Leiden

197

Enkele jaren is er gesleuteld aan restauratieprogramma's voor een reeks van jaren. In 1976 begon men met de opstelling van een structuurplan voor de oude binnenstad. Dat werd in 1978 door de gemeenteraad aanvaard. Maar het plan van actie was gebaseerd op het treffen van voorzieningen op korte termijn. Dat had o.m. het bezwaar, dat de „wijken”, d.w.z. de bewoners daarvan, te weinig inzicht hadden in hetgeen het gemeentebestuur voornemens was. Het plan-1976 was ten opzichte van de totale oude binnenstad te verbokkeld. Het thans voorliggende meerjaren-restauratieplan 1979-1989 verschaft veel meer doorzicht en inzicht. Iedereen kan aan de hand van dit programma zien wat er in de komende tien jaar in Leiden op het stuk van restauratie gaat gebeuren. De gemeenteraad zal het weliswaar nog moeten goedkeuren – misschien is dat al gebeurd als deze regels onder de ogen van de lezer komen – maar het lijkt geen twijfel of Leiden gaat grote activiteiten ontwikkelen.

Het interessante van het meerjarenprogramma is, dat het deel uitmaakt van het investeringsplan van de gemeente en dat betekent dat uit de gemeentekas al jaarlijks één miljoen gld. voor restauratiedoeleinden kan worden geput. Let wel, daar komen de subsidies van rijk en provincie nog bij. Verloopt alles volgens plan – komt er geen kink in de kabel van de rijksfinanciën – dan kan in de Sleutelstad in de periode van het meerjarenprogramma per jaar meer dan vijf miljoen gld. aan restauraties worden besteed.

Leiden heeft ongeveer 1500 objecten – openbare gebouwen, kerken, woonhuizen, bruggen, molens, enz. – die op de lijst van beschermde monumenten staan. De Sleutelstad staat daarmee op de derde plaats. Maar, zegt een deskundige, het zou best het dubbele aantal mogen zijn. En inderdaad, wie door de Leidse binnenstad dwaalt en zijn blik niet louter horizontaal richt, kan boven vele monstrueuse winkelpuien, vaak uiterst fraaie gevels uit vervlogen tijden zien, die bij lange na niet alle beschermd zijn. En wie van de hoofdstraten eens een steegje inwandelt, kan voor prettige verrassingen komen te staan, ook al treft men daar nog al eens verwaarloosde toestanden aan. Trouwens die steegjes verdienen ook om een andere reden aandacht. Ze leveren namelijk vaak verrassende doorkijkjes op naar een boeiend stukje gracht of een fragment van een van de vele oude kerken!

Voor de Leidse overheid betekent monumentenzorg dus een belangrijke taak. Geen eenvoudige taak, want Leiden is een arme gemeente. In het verleden heeft het in de Sleutelstad wel eens aan voldoende inzicht in de waarde van het monument en van het stadsgezicht ontbroken. Er zijn grachten of delen daarvan gedempt met als veelal onmiddellijk gevolg een achteruitgang van de oude gevelwanden. Deze periode van verontachtzaming is nu echter achter de rug. De problemen die men had met de bouwactiviteiten van de rijksuniversiteit zijn opgelost.

1
DE VOORMALIGE LATIJNSE SCHOOL AAN DE
LOKHORSTSTRAAT: STRAKS EIGENDOM VAN
DIOGENES EN BESTEMD VOOR
OPLEIDINGSINSTITUUT.

2
HET INTERIEUR VAN PIETERSKERKGRACHT
VERDIENT NODIG RESTAURATIE: DETAIL
VAN DE DECORATIE

3
DE WONING VAN DE STADSTIMMERMAN
AAN HET KORT GALGEWATER. 17E EEUW,
NAAR EEN ONTWERP VAN LIEVEN DE KEY

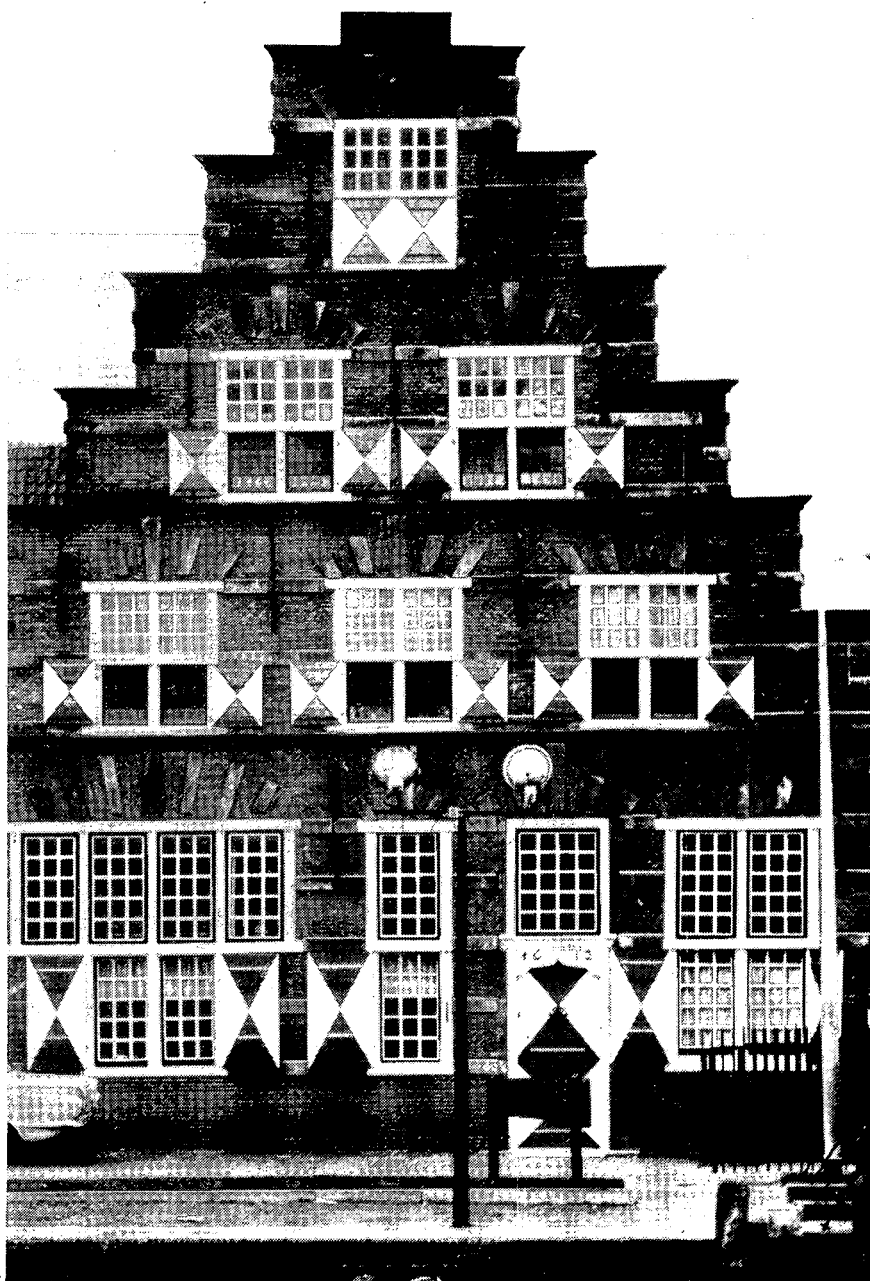
Voor de restauratie van de op het schema geplaatste *gemeentelijke* monumenten zal tussen 1979 en 1989 f 32.691.400 gemoeid zijn, waarvan ruwweg f 23 miljoen aan subsidies zal worden terug ontvangen. Voor de restauratie van de op het schema voorkomende *particuliere* monumenten is een bedrag van f 14.290.000 nodig. Bij elkaar gaat het restauratieproject in de komende tien jaren dus ca. f 47 miljoen kosten.

Wanneer daarbij wordt bedacht dat hierin ook kosten voor stadsvernieuwing en rehabilitatie zijn begrepen, dan is het duidelijk, dat mede daardoor een groot deel rendabel zal blijken te zijn. Enkele objecten zijn reeds enige tijd in restauratie; van andere is juist deze maand het werk begonnen. Tot de laatste categorie behoort 2

het gebouw „Ars Aemula Naturae” aan de Pieterskerkgracht 9, een patriciërswooning uit het begin van de 17e eeuw. Het heeft een merkwaardige gevel, nl. van fijn geslepen baksteen, een procédé dat men niet zoveel aantreft. Met uitzondering van de fundering bevindt deze woning, waarin de familie Kneppelhout heeft gewoond, zich in slechte staat. De totale restauratiekosten worden op f 4.800.000 geraamd. Het naastgelegen huis, Pieterskerkgracht 11 is uit het eind van de 18e eeuw. De restauratie daarvan is op hetzelfde tijdstip als die van het buurhuis gestart. Kosten van restauratie van nr. 11 bedragen f 1.700.000. De restauratie van De Lakenhal (museum) is al enige tijd aan de gang (oostelijke zijvleugel). Voor de restauratie van de westelijke zijvleugel is een bedrag van één miljoen gulden uitgetrokken. In de loop van het meerjarenprogramma staan verder nog op de lijst van objecten, die onderhanden genomen zullen worden: de Witte Poortkazerne aan het Noordeinde. Dit gebouw dateert uit het begin van de 19e eeuw;

't Gulden Vlies aan de Breestraat 125. Dit is een imposant koopmanshuis daterend uit het begin van de 18e eeuw. Het kreeg in de afgelopen jaren bekendheid door de bouwplannen van C. en A., waarvoor de gemeente een stokje stak door het pand aan te kopen. Het huis is vooral interessant vanwege het interieur, waarin veel fraai stucwerk, dat restauratie nodig heeft.

De lijst verder nalopend – we zullen niet alle objecten opsommen – komen wij bij de Stadstimmerwerf aan het Kort Galgewater, voor de restauratie waarvan bijna f 5,5 miljoen is uitgetrokken. Met een deel van de restauratie van de woning is reeds een begin gemaakt. Het woonhuis vooral is interessant om zijn fraaie trapgevel. Het diende eens tot woning van de stadstimmerman (17e eeuw). Het werd waarschijnlijk door de bekende bouwmeester Lieven de Key ontworpen. Vervolgens ontmoeten we op de lijst de voormalige Bank van Lening (16e of 17e eeuw); het gebouw is nu bij de politie in gebruik, maar als deze haar nieuwe gebouw zal hebben betrokken, wil de gemeente proberen het zijn woonfunctie terug te geven.

Een bijzonder object vormt de voormalige Latijnse school aan de Lokhorststraat 16. Oorspronkelijk (begin 16e eeuw) had het huis een woonfunctie. Toen het de Latijnse school ging huisvesten is Rembrandt van Rijn er leerling geweest. Tot 1883 was er het Stedelijk gymnasium gevestigd. De restauratiekosten zijn op f 2,5 miljoen geraamd. Het bijzondere van dit object is, dat dit gemeentelijk eigendom naar verwachting binnen afzienbare tijd zal worden overgedragen aan de Stichting Diogenes. Subsidie-aanvragen voor de restauratie hiervan zijn ingediend bij CRM, de provincie en de gemeente. Onderhandelingen tot verhuur (door Diogenes) aan de Centrale opleiding van verpleegkundigen voor zieken en bejaardenzorg in de regio Leiden zijn nagenoeg

199 afgerond. De overdrachtsprocedure van de vm. Latijnse school is gekozen, omdat het pand anders misschien tussen wal en schip zou zijn geraakt. M.a.w. het zou misschien niet gehandhaafd hebben kunnen blijven.

Het pand Breestraat 24 dateert uit het midden van de 18e eeuw. De bedoeling is er een woonbestemming aan te geven, hetgeen alleen maar tot verlevendiging van de oude binnenstad met haar vele winkels kan bijdragen. De restauratie van dit pand wordt vooral op het interieur gericht, met name op het vele fraaie stucwerk.

Op de lijst staat verder het voormalige Pesthuis, waarin thans het legermuseum is gevestigd. De restauratie van dit ge-

fontein op de Vismarkt. Die komt op korte termijn terug als een bijzonder fraaie fontein van wit marmer en hardsteen met een hekwerk uit de vorige eeuw. Deze fontein spoot altijd op 3 oktober en het is de bedoeling zoveel haast achter de restauratie te zetten, dat dit onderdeel van de viering van Leidensontzet, zijn functie op die dag weer kan verrichten.

We treffen op de lijst van zgn. civiele monumenten niet minder dan zeventien (!) bruggen aan. Een aantal daarvan verkeert gelukkig in goede staat, maar enkele behoeven restauratie. Met het werk aan Nonnenbrug over het Rapenburg nabij de Kloksteeg is inmiddels al begonnen. Met de restauratie van de Doelen-

de Nieuwe Rijn nabij de Maarsmanssteeg. Voor wat het gemeentelijk monumentenbezit betreft, staat er ook nog wat „kleinged” op het meerjarenprogramma, zoals poorten, molens en pompen. De fontein op de Vismarkt noemden we reeds.

De categorie „grote monumenten, eigendom van particulieren”, die eveneens in het meerjarenprogramma is opgenomen, omvat voornamelijk kerkgebouwen. De bedragen, die daarvoor nog nodig zijn, zijn voor een deel relatief gering, omdat het in zo'n geval gaat om voltooiing van reeds in gang zijnde restauraties. Voorbeeld hiervan is de Marekerk. Met de eerste fase van de restauratie van de Pieterskerk is onlangs een begin ge-

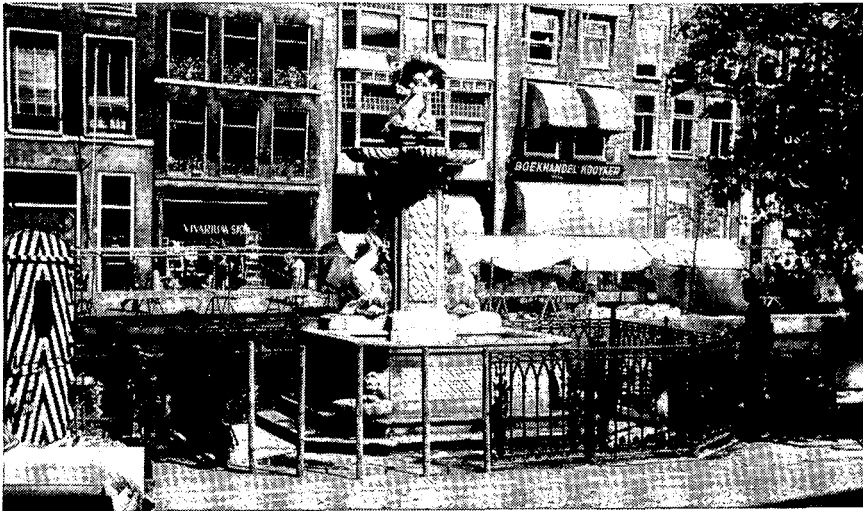
bouw is afhankelijk van de nieuwe bestemming.

Het voormalige Caecilia-gasthuis aan de Caeciliastraat dateert uit het midden van de 17e eeuw. Het was oorspronkelijk klooster, dat veel vroeger werd gebouwd. Het heeft o.a. als dolhuis gefunctioneerd. Nadat Boerhaave in het begin van de 18e eeuw aan de medische faculteit van de rijksuniversiteit was benoemd richtte hij in een deel van het voormalige klooster zijn snijkamer in. Het complex is uit dien hoofde bekend geworden als de zgn. Boerhaavezalen. Het gebouw zal ten behoeve van de herhuisvesting van het Rijksmuseum voor de Geschiedenis van de Natuurkunde te zijner tijd aan het Rijk worden overgedragen. Op het ogenblik is al onderhanden de

brug, eveneens over het Rapenburg, nabij de Doelensteeg, zal binnenkort worden aangevangen. Beide objecten vergen elk een bedrag van ca. één miljoen gulden. Ook de Wijnbrug over de Zuidsingel nabij de Kalvermarkt staat op de nominatie (verder) te worden gerestaureerd. Maar het restauratieproces hiervan is afhankelijk van de stedenbouwkundige ontwikkelingen in het gebied Herengracht/Zijlsingel. Een soortgelijke voorwaarde geldt voor de restauratie van de Kerkpleinbrug over de Herengracht nabij de Ir. Driessenstraat. Hier is de restauratie afhankelijk van de stedenbouwkundige ontwikkelingen in de wijk Pancres-Oost. In de categorie bruggen is tenslotte een bedrag van f 1,5 miljoen opgebracht voor de restauratie van de Visbrug over

maakt. Het wijd en zijd bekende kerkgebouw is een gotische kruisbasiliek en oudste parochiekerk van Leiden, thans eigendom van de stichting Pieterskerk. Overheidssubsidies voor deze belangrijke restauratie (f 3 miljoen) zijn reeds toegekend. Aan het werk is een archeologisch bodemonderzoek vooraf gegaan, waarbij o.a. restanten van de voormalige grafelijke kapel zijn gevonden. De tweede fase van de restauratie zal voornamelijk het interieur betreffen, alsmede een aanpassing aan het toekomstig multifunctioneel gebruik.

Voor de restauratie van de in zeer slechte staat verkerende Waalse Kerk aan de Breestraat zal f 1,3 miljoen nodig zijn. Om budgetaire redenen heeft CRM steeds subsidie afgewezen. Langer uitstel

4
PIETERSKERKGRACHT 5 T/M 11. GEHEEL
LINKS OP DE FOTO ZIET MEN NOG EEN
STUKJE VAN DE PIETERSKERK. HET TWEEDE
PAND VAN LINKS MET DE LAGE AANBOUW
ER NAAST IS NR. 11. HET HUIS MET DE WITTE
GEVEL IS „ARS AEMULA NATURAE”.

5
"T GULDEN VLIES AAN DE BREESTRAAT. DAT
VOORAL VANWEGE HET INTERIEUR
ALLESZINS RESTAURATIE VERDIENT.

6
DE FONTEIN OP DE VISMARKT SPOOT OP 3
OKTOBER – DE DAG VAN LEIDENS ONTZET –
WEER FIER.

7
DE 17E-EEUWSE ZIJLPOORT. EEN
PARTICULIER MONUMENT. DAT, NA
RESTAURATIE EEN
NEDERLANDS-BELGISCHE CULTURELE
FUNCTIE KRIJGT.

FOTO'S: GEMEENTEWERKEN:
AFD. MONUMENTENZORG, LEIDEN.

van de restauratie, gezien de desolate toestand waarin dit kerkgebouw verkeert, noemen B. en W. echter volstrekt onverantwoord. Gezien de ouderdom van deze kerk lijkt restauratie uit een oogpunt van behoud, eveneens dringend gewenst. In de kern is deze kerk nl. de laatmiddeleeuwse kapel van het voorm. St. Catharinagasthuis.

De oorspronkelijk uit 1644 daterende en in 1898 verbouwde Bethlehemkerk aan de Lammermarkt is onlangs overgedragen aan Johan Maasbach Wereldzending. Voor dit sterk verwaarloosde gebouw stelt ir. T. Hoogevest, architect te Amersfoort, een restauratieplan op. De kosten van restauratie zijn op bijna f 1,5 miljoen geraamd.

Bijzondere aandacht verdient nog één „particulier” monument, nl. de Zijlpoort (1667), naar een ontwerp van Willem van der Helm. Deze poort is nl. door de heer J. M. G. Melkert te Brussel van de gemeente in erfpacht overgenomen. Architect J. Walraad te Brielle heeft het plan voor de restauratie van deze oude stadspoort opgesteld. De kosten van het werk worden op bijna vier miljoen geraamd; ze worden door de heer Melkert betaald, zij 't met subsidie van rijk, provincie en gemeente. Na voltooiing van het werk krijgt de Zijlpoort de bestemming van ontmoetingscentrum voor de universiteiten van Leiden en Leuven.

Hebben we hiermee het slot van het samengevatte programma bereikt, we willen niet eindigen zonder melding te ma-

ken van het feit, dat het ons getroffen heeft, dat het op het stadsbouwhuis van de gemeente voornamelijk jonge mensen zijn, die zich met groot enthousiasme en met veel gevoel voor het historisch gebouwde erfgoed op dit omvangrijke werk hebben gestort. Leiden is deze krachtinspanning alleszins waard. Per saldo heeft Leiden de op één na grootste historische binnenstad van ons land. Het nu opgestelde programma omvat tien jaren, maar in 1976 schreef dr. N. J. M. Nelissen in „Monument en binnenstad” (de bekende discussienota van de Raad der Europese gemeenten) al, dat er voor een generatie werk aan de winkel zal zijn. Dat is niet alleen uit een cultureel oogpunt een boeiend perspectief, maar ook in maatschappelijk opzicht. Vergelijkingen gaan altijd mank en daarom kan Leiden niet helemaal met Middelburg en Maastricht worden vergeleken. Er valt echter wel één duidelijke overeenkomst te constateren. In alle drie steden, elk met een eerbiedwaardige historie en met een grote rijkdom aan monumenten, is het streven duidelijk gericht op het behoud van een levende monumentale binnenstad.

v. d. W

